

אומרת הוא לא עבר על רשימות כאלה. יכול להיות ש... דווקא אולי אחר-כך, ואני יודע שבאלה שהחליפו אותנו, אנשי חי"מ, היו בהם הרבה זמארינים והזמארינים יודעים ערבית וקוראים ערבית. הם חיו עם הערבית עם הערבים, אז אולי אחר-כך היה משוון, אבל לי לא ידוע שום דבר.

לאחר מכן המשיך גרשוני והסביר שליווה את גדוד 33 מתחילתו ולא שמע על שום דבר מיוחד שכזה, לא לפני כן וגם לא בטנטורה. לאחר מכן הסביר גרשוני שבקבוצת הפקודות שניתנה למפקדי המחלקות לפני הקרב הובעה הערכה מיוחדת לגבי טנטורה כראש גשר לכנופיות של התקופה, לקשר עם לבנון ולהעברת נשק, ציוד ואספקה וכי הייתה חשיבות למקום, אך הוא חזר והדגיש כי לא ידע על שום ארוע חריג בטנטורה, של הריגת אנשים לאחר הקרב.

שלמה אמבר (בטמן)

שלמה אמבר (בטמן), יליד כפר אז"ר, 1923, שסיים את הקריירה הצבאית שלו בדרגת תת-אלוף, ב - 1972, החל אותה בהיותו בגיל 17, כנוטר, השתייך לאחר מכן לכריגדה, נושא שעוד יוזכר בהמשך, במהלך עדותו, חזר והשתלב ב"הגנה" כשחזר לארץ. ביום כבוש כפר-סבא הערבית התמנה אמבר להיות קצין חבלה של גדוד 33 של חטיבת "אלכסנדרוני" ובתור שכזה הגיע גם לפעולה בטנטורה.

הראיון עם שלמה אמבר היה אחד הראיונות הארוכים והמסובכים שניהל המחבר בנוגע לטנטורה, כי כמעט מראשיתו התוודעה אמבר שמה שקרה בבית הקברות בטנטורה "מאד לא מצא חן בעיניו", מחד גיסא, אך מאידך גיסא לא רצה אמבר לפרט למה הייתה כוונתו, ונימק זאת בכך שגם אז, לפני 49 שנים לא הרים קולו על מה שנעשה שם. וכך, לאורך יותר משלוש שעות אמר אמבר דברים ואחר-כך חזר מדבריו ודיבר על האירועים בשפה שבמקונו, לא תמיד הייתה ברורה ונחרצת, וכן, היו מספר פעמים במהלך הראיון, בהן ביקש אמבר, בתנועות ידיו, לחדול מן ההקלטה. באחת הפעמים, המתומללת בהמשך, הוא נשמע בהקלטה "מוכיח" את המחבר על כך שלמרות בקשתו מכשיר ההקלטה המשיך לפעול. למרות הכחשותיו מידי פעם, התמונה שנוצרה אצל המחבר מן הראיון כולו ומן ההשוואה שערך אמבר תוך כדי הראיון עם תופעת רצח השבויים על ידי הגרמנים - לא ניתן היה להטיל ספק במאפייניה ובמשמעותה. לפיכך, ובגין החשיבות הרבה לדבריו של אמבר, ראינו לנוכח להביא בדיון זה חלקים שלמים מתמליל הראיון עם אמבר, כמות שהם, כשהם כוללים לעתים קטעי מבוכה ודיבור מאד לא רצוף, אשר יש גם בו כדי להעיד על סערת נפשו של המראיין, בחלקים מסוימים שהיו בהחלט קשים לשלמה אמבר ולמראיין גם יחד.

כבר בראשית הראיון עמו אמר שלמה אמבר דבר חשוב ומשמעותי, שיש לו, לדעתנו, משקל וערך
בכול הקשור למחקר העוסק בתיעוד בעל פה:

אני מסרתי כמה עדויות על כול מיני קרבות במלחמת השחרור. אני כינסתי גם מס ממים מאותה
תקופה... האמת, ו... היינו שלושה אנשים, כולם דיברו אמת, אבל לכול אחד יש האמת שלו. אתה לוקח
את... ואף אחד לא משקר... מי שיותר דיבר במשך השנים, אז האמת שלו יותר השתנתה, יותר
משופצת.

בהמשך השיחה על עניין זה אמר המחבר לאמבר שברצונו לאסוף כמה שיותר גרסאות על אותו
אירוע, בכתב ובעל פה ושכול אחד, אם היה באירוע – שיאמר מה זוכר. על זה הגיב אמבר: "מה
אתה זוכר... לא מה האמת."²⁶⁴

אמבר העיד על עצמו שהוכשר להיות חבלן מקצועי בשירותו אצל הבריטים ושקצין חבלה צורף
לגדוד 33, בו, על פי עדותו, הכיר את האנשים וסיפר על פעילותו כחבלן אך עצר בעד עצמו כשהגיע
לטנטורה. הנה הדברים, כמו שאמרם, כאשר הגיע לראשונה לדבר על טנטורה:

... וכשהיה צריך לפוצץ דברים אני... אני טייעתי להם, הייתי החבלן, מכין להם את חומרי הנפץ, הולך,
הולך לפיצוצים, כול הדברים האלה... וככה הצטרפתי אליהם ואחר-כך יצאנו לטנטורה. טנטורה
[מושך את הדיבור], אתה יודע מה, אני לא, אני נתקלתי שם בדברים ש... בוא נעבור הלאה.

המחבר: "למה?"

אמבר ניסה, כבר מלכתחילה, ידלג על נושא טנטורה וכן, לטמן למחבר בתנועות ידיו לעצור את
ההקלטה: "כבשו את טנטורה, עשו מח שעשו, אתה קראת את הספר..."
המחבר: "לא, לא, לא, אה, לא באתי כדי לשמוע מה שכתוב בספר..."
אמר אמבר:

תראה, אני הלכתי לצבא הבריטי, מפני שהשבתי שהדבר הכי חשוב, בסוף 42, מפני שהדבר הכי חשוב
בתולדות העם היהודי... חשבתי שזה הדבר הכי חשוב ללכת להילחם בהם, על פי נישיוני, כמו אבא
שלי.

בשלב זה ניסה אמבר לעבור לנושא אחר וברגע מסוים לא כול כך הבין מדוע סטה מן הדברים:
"ל... למה התחלתי את זה? אני כבר לא..."

²⁶⁴ ראה. ראיון אישי של המחבר עם שלמה אמבר, ב- 31.3.1997.

277

המחבר: "אני מתאר לעצמי שהתחלת את זה מכיוון ש..."

אמבר: "אחה כן...לא אז אה..."

המחבר: "חיפשת איזושהי דרך כדי להסביר או להגיע אל הסיפור של טנטורה..."

אמבר: "לא, למה אני לא מספר על טנטורה..."

המחבר: "בוא, ספר, עזוב, 50 שנה..."

אמבר: "זה כול כך לא מצא חן בעיני אז... עד היום זה לא מוצא חן בעיני...אני רוצה לשכוח את זה."²⁶⁵

בשלב זה של השיחה, סירב אמבר להמשיך באותו נושא והעביר את השיחה על כך שטריוואקס נהרג תוך כדי פעולת טנטורה. לאחר שסיים לדבר על טריוואקס חזר אמבר אל הנושא:

הדבר היחידי שאני בצעולה הזאת עשיתי היה שם מקום בדרך, בדרך הראשית, הייתה שרשרת קשורה בין שני צוקים, צוקי כורכר, אני מצצתי אותה שאפשר יהיה לעבור עם רכב, זה הכול... זה... זה שטויות... זה לא יריות זה לא כלום... אני מאז לא הייתי שמה... בטנטורה.

בשלב זה עבר אמבר לדבר על הנושא באופן כוללי, על מנת לסיים את הדיון בעניין טנטורה בהקדם, ואמר עוד משפט, אותו סיים במעין חצי חיוך:

הכיבישים, אותה יחיע איך היו, אנחנו הלכנו מסביב סביב, עקפנו אותם, לא היה לחם זירה. בזה נמרה המלחמה; לא היו שם קרבות מי יודע מה; ו... זהו, טנטורה בדינו.

המחבר ניסה לשכנע את אמבר לדבר ולספר את הדברים שניסה הוא לשכוח: "בוא, ספר לי בכול זאת, מה אתה מנסה כאילו לשכוח, או..."

אמבר: "שום דבר. אני הפנית אוויר לספר, שלמני שאתה תבוא אלי תקרא את הספר..." כשהוברר למחבר שאמבר מדבר על ספרו של בני מוריס, הוא ביקש ממנו לספר מה שהוא זוכר, מעבר לכתוב בספר ואז, תוך כדי הדיון על כך אמר אמבר:

או, זה אני מקשר. הלכתי להילחם בגרמנים... אנחנו ה... אני יודע... הגרמנים זה היה הצורך הגדול ביותר שקם לנו, אבל כאשר לחמנו אז לחמנו כזה, בתוקי המלחמה, שהחברה העולמית הכתיבה לנו; גם הם לא הרגו, הם הרגו שבויים, הם הרגו שבויים סלביים, אבל שבויים אנגלים לא, גם שבויים

²⁶⁵ ראה: שם.

²⁶⁶ ראה: שם.

יהודיים הם לא הרגו. כול אלה שהיו בשבי הגרמני בצבא הבריטי נשארו חיים... ביניהם בן-

אהרון...²⁶⁶

בנקודה זו נגמר הצד בקלטות והקטע בו שאל המחבר את אמבר על הקשר בין הראיון על טנטורה להכנסת הגרמנים לדיון לא הוקלט, אך במהלך הדיון על כך אמר אמבר כי שם, בטנטורה, רצחו ערבים.

בהמשך הקריא המחבר קטע מסוים מתוך סיפורו של בני מוריס על כך שחלק מתושבי הכפר גורשו ובסיום הקטע פלט אמבר ביידיש: "גיאָנדיקט! גיאָנדיקט!" [בעברית: סיימנו! סיימנו!] בהמשך, לאחר שאמבר והמחבר בדקו שוב את הספר חזר המחבר וניסה לדובב אותו לספר: "אתה מתעקש לא להאמין לי!"

אמבר: "אני קראתי... אני... לא יכול להיות..."

המחבר: "אולי אתה קראת מהרהורי זיכרון?"

אמבר: "לא. אתה מדבר על ככלות הכול הרי לא הרגו את כול הכפר!"

המחבר: "סליחה!" אמבר אינו מגיב ומשתררת שתיקה.

המחבר: "בוא נשאל ככה: מה אתה זוכר שקראת, לעומת מה שאתה זוכר שהיחז?"

אמבר, כאשר יותר ויותר הוברר שאינו מעוניין לדבר על מה שקרה בטנטורה:

אני לא זוכר שום דבר. הכול כתוב... אתה זוכר את החקדמה שלי על זיכרון ודברים? אז שכח את זה. מה שכתוב... כתוב... הכפר הזה נכבש ב... לא היה שם קרב ממש... זה נכבש... זה נכבש... אני זוכר שאספו את הזכרים, חלק מהם באמת עבר לשמה, אה...נו... העניין גמור.

בשלב הזה היה למחבר ברור כי מבחינות אמבר ייעשה מעתה כול מאמץ שלא לחזור ולדבר על נושא טנטורה והוא ניסה להבהיר זאת כמה וכמה פעמים בביטויים כמו: "סיימנו", "העניין גמור", "זה הכול" וכיוצא באלה.

המחבר: "בוא, אני אשאל אותך שאלה כזאת. אתה הרי אומר 'רצחו ערבים'. שאלה..."

אמבר נזעק: "לא אמרתי. אמרתי שרצחו ערבים? מה פתאום? לא אמרתי כלום. אם לא כתוב אני לא אומר..."

בהמשך ניסה המחבר, שוב, להסביר לאמבר כי אין כוונתו אלא אקדמית ולא פוליטית, לצורכי לימוד וידיעה, לדעת ולתקן. על הדברים הללו השיב אמבר שוב תשובה כללית שלא נכנסה לפרטים:

ראו: שם

אני לא חושב שמה שיש פה לספר קשור למלחמות או לא למלחמות... מה שקשור למלחמה זה כיבוש הכפר. זה לא היה, בוא נאמר, זה לא היה מין מבצע של, של כוחות... מעללים של, של חציית האלפים... הלכו, כבשו את הכפר... הוא נכבש בקלות... כתוב אפילו פה, זה לא היה קרב חשוב... זה הכול... חלק מהערבים, התנועה היחידה שהייתה לערבים זה מורחה..."

המחבר: "בטנטורה לא הייתה כול כך אפשרות של תנועה, מכיוון שהכפר היה מכותר מכול הצדדים..."

אמבר: "כן, אבל נגמרה המלחמה, זה לא היה, הפלוגות התחלפו, היו שדות מעובדים..."

המחבר: "הכפר נכבש ותושבים רוכזו. מה בין זה לבין זה עוד התרחשו"

אמבר השיב באמירה קצרה ובלתי מובנת די צורכה. המחבר הסביר לאמבר שחבל הדבר שהוא מסרב לדבר, מאחר והוא מראיין גם ערבים ושומע גם מהם את סיפוריהם. ואז ניסה אמבר להסביר למחבר עוד דברים:

ללא, אני רציני... תביט, תראה, אתה תיפגש במחקר שלך גם באנשים ש... אני לא יודע אם אני אפילו אחזתי רובה ביד... היה לי אקדח, שאנשים שהשת... שירו... במלחמה יורים, שיספרו לך. אני לא עד לדברים כאלה..."

המחבר: "תראה, בוא נגיד ככה, הרי ממה שאתה אומרת יותר גרוע יהיה אם תגיד עכשיו שאתה לא רוצה לדבר. ואני אגיד לך עוד פעם למה. יכול להיות ש..."

אמבר: "ברגע שאני אומר שאני... [נעצר כי הבחין, לפתע, שמכשיר ההקלטה פועל] זה עובד. ברגע שאני אומר..."

המחבר: "כי אני לא את הכול אזכור אחר-כך למצוא במקום..."

וממשיך אמבר:

ברגע שאני אומר שאני לא רוצה לספר זאת אומרת שאני מסתיר משהו ואני לא רוצה להסתיר שום דבר... אז אני אומר לך שכיבוש הכפר זה לא, זה לא מן המלחמות הגדולות... לו היית שואל אותי על כיבוש קקון, זו מלחמה גדולה... פה זה לא מלחמה גדולה...²⁶⁷

כאן עצר המחבר את אמבר, כדי לבדוק עמו מדוע, תוך כדי שיחה על טנטורה החל אמבר לדבר על הגרמנים, שעם כול היותם הצורר הגדול ביותר – לא רצחו שבויים. אמבר מיד תיקן, שאומנם רצחו שבויים, אך לא שבויים מערביים אלא רוסיים בלבד. והוסיף המחבר כי: "...ומזה נובע, למה הבאת לי את המובאה הזאת! שפה כן היה חרגו" וניסה להיכנס עמו שוב להסבר, מדוע חשוב שאמבר

²⁶⁷ ראה: שם.

דובר, מבלי לעשות יותר מדי חשבונות, על מנת שהמחבר יקבל כמה שיותר מושג, כדי, באמת, לקבל את התמונה הנכונה.

אמבר: "בוא אני אגיד לך. אני, אני לא כול כך זוכר, אבל אני חושב שהכוונה הייתה לפנות את הכפר..."
המחבר: "כן"

אמבר: "ובפינוי הכפר נפלו חללים. זאת אומרת...לחב..."

המחבר: "דהיינו..."

אמבר המשיך:

דהיינו, אז אה... באופן טבעי אנשים נקשרים למקומם ולא כול כך רוצים ללכת אז אה...בלחץ של צבא כובש [שהות ממושכת] גרמו לעזיבתם את הכפר. בכיוון מזרח. נקודה. הלאה.

המחבר: "ממה שאתה זוכר, איזה סדר גדל של קרבנות נפלו שם אחרי הכיבוש?"

אמבר לא הכחיש את עצם העובדה שנפלו קרבנות אחרי הכיבוש אך אמר כי אינו יודע כמה ועל

כך התנהל דיון ממושך: "אני לא יודע...לא, עכשיו"

המחבר: "כי על השאלה הזאת בלבד יש לי כבר לפחות שלוש או ארבע גרסאות שונות."

אמבר: "נכון."

המחבר: "וזה מאד חשוב לך."

אמבר: "אני, אני באמת לא יודע."

המחבר: "כן, אבל כשאתה אומר..."

אמבר: "אני, אני לא יודע מפני שזה לא מצא חן בעיני..."

המחבר: "כן, אבל כשאתה..."

אמבר: "אז אני..."

המחבר: "רצע אבל כשאתה..."

אמבר: "פרשתי מן המקום."

המחבר: "כשאתה מוזר לעצמך את התמונה בעיני רוחך..."

אמבר: "אני פרשתי מן המקום. אני לא יודע."

המחבר: "בעודך, בעודך שם..."

אמבר: "יכול מה שאני אגיד לך, לא...הרבה..."

המחבר: "אנחנו מדברים על הרבה יותר ממאות, על..."

אמבר: "לא. זה יהיה חסר אחריות שאני אגיד לך. מה זה...במקרה זה דין פרוטה כדין מאה."

המחבר: "בהחלתי"

והוסיף אמבר:

אז זה... זה, זה אנשים. אני לא יודע. אני באמת לא יודע, כי זה, זה לא מצא חן בעיני אז, לא על... אבל מאחר שלא הרמתי את קולי אז אין שום סיבה שאני אעשה זאת כיום.

המחבר: "לא. שמע, אז זה בעידנא דמלחמה, בעידנא דריתחא..."

אמבר: "זה חלק מ..."

המחבר: "יכולים להיות כול מיני..."

אמבר: "זהו בדיוק הסיפור..."

המחבר: "אבל אחרי 50 שנה!"

אמבר: "אז אני אז, אתן לך רק עובדות שאני זוכר..."

המחבר: "או-קי"

אמבר: "אני לא זוכר, אני לא יודע, אני באמת לא יודע..."

המחבר: הנסיבות חרי לא היו אך ורק בזה שמישהו אמר 'אני לא הולך' ואז פשוט ירו בו."

אמבר: "אני..."

המחבר: "זה לא עבד ככה."

אמבר: "יכול מה שאני אגיד לך בערך לגבי כמות זה יהיה..."

המחבר: "או-קי"

אמבר: "...חוסר אחריות מצדכי כי אני לא, אני, אין לי בסיס להגיד לך את העדות."

המחבר: "בוא אני אשאל אותך, אני אשאל אותך בכיוון אחר."

בשלב זה חש אמבר את עצמו לחוץ ואמר לרעייתו, שהייתה במקום: "אולי תורידו אותו ממני!"

המחבר: "אני אשאל אותך בכיוון אחר. אה... למשל, אתה במקרה זוכר אם ראית שזה היה על פי איזה שהן

רשימות, סלקטיבי, חיפשו אנשים מיוחדים?"

אמבר: "בשום פנים ואופן לא."

המחבר: "חופשי, ירו לכול עברי!"

אמבר: "אמרתי ירו בשום פנים לא... שאני יודע, שאני יודע"

המחבר: "אני חוזר ואומר..."

אמבר: "בחור צעיר..."

המחבר: "שאני לא נעדת חקירה..."

ראת: שם

אמבר : "רק הגיע לגודל שבוע לפני זה..."

אשת אמבר : "אתה נשמע כמו ועדת חקירה, אי אפשר לדעת."

המתבר : "אז אני חוזר ואומר אני לא ועדת חקירה."

אמבר : "רק שמע לפני זה הגעתי, לא ראיתי רשימות..."

לאחר סטייה קלה מן הנושא המשיך המחבר : "מה שאני מתכוון..."

אמבר : "הבט, זה נושא הספר שלך?"

המתבר : "לא. מה זה נושא הספר..."

אמבר : "זה ספר ב' זה חלק ב' של בני מוריס?"

המתבר : "לא."

מתנהלת שיחה אודות בני מוריס ואז אומר אמבר : "אני ב...צ. האופקים שלי, חושב עד היום, שאנחנו גם

ישראל לא מוכרחים לפרוש את פרצופנו לכול אורך החזית..."

המתבר : "תראה, אני אגיד לך משהו..."

אמבר : "אני חושב שאחד האסונות שלנו זה הקשקשות. כשאני שומע רדיו איך הוא מלבה את הריב בינינו ובין

הפלשתינאים..."²⁶⁸

לאחר שיחה ארוכה על נושאים אחרים ניסה המתבר לחזור לנושא הראיון ואז אמר לו אמבר :

"לא. אנחנו עוברים למבצע 'שוטר'."

המתבר : "תראה, בהנחה שמספרים לגבי המספרים של הקרבנות המקומיים שם אתה לא מכיר..."

אמבר : "לא, אני אגיד לך את האמת, אין לי שום מושג..."

שאל המתבר :

אבל אני רוצה ללכת על דבר אחר. אתה אולי יכול לתאר לי, האם, כשראית מה מתרחש יכולת להבחין

באיוושהי סיבו מיוחדת שבגללה פה האנשים הם יותר רצחניים, יותר נוקפניים, יותר ברוטאליים,

יותר קטלניים נקרא לזהו קרה משהו מיוחד?

השיב אמבר :

בוא אני אגיד לך. את האנשים האלה, אותם חיילים ומפקדים, כשבאתי, לא כול כך הכרתי. הכרתי

יותר את מפקדת הגודד. אבל כשעבתי את החטיבה אני יכול להגיד לך שאלה היו אנשים מופלאים.

החטיבה הזאת הייתה מורכבת עם אוסף של אנשים מדוכאים שלהערכתי ההיסטורית לא נוצלה

מספיק במלחמות שלא באשמתם. באשמה, החל ממפקד החטיבה ומפקד החזית אז אתה...

²⁶⁸ ראה: שם.

283

המחבר: "אתה מדבר על דן אפשטיין-אבן,"

אמבר:

אתה מדבר. אני רק אומר מה שאני, כן, בסדר. היא לא נוצ... היא לא נוצ... היא לא נוצלה. אולי זו הייתה אסטרטגיה שאני לא הבנתי מה ש... להשקית את החזית הזאת, אלא להתערב במקומות שהאסטרטגים של מדינת ישראל חשבו שדרוש באותו זמן לעשות. היא לא הייתה חגיבה שיזמה יותר מדי. ככה שלהגיד סרה על האנשים האלה שהם היו אכזריים במיוחד...אני, במשך השנים השתתפתי איתם, הסתערנו על...אנחנו...אני, כמפקד פלוגה א' בגודד, אני חושב שאת כול מעשי הפריצות במתחמים ערביים הפלוגה הזאת חובילה...

המחבר: "אתה היית מפקד פלוגה א' בהמשך?"

אמבר: "כן. קרוב מאד אחרי זה כבר מוניתי ל... במבצע 'שוטר' כבר הייתי מפקד פלוגה א', גם לפני זה הייתי..."

המחבר: "מה שאני רוצה לתבין, או לפחות התכוונתי, אתה ראית, שמעת, יודע על משהו מיוחד שקרה באותו קרב... שקרה באותו קרב שגרם באמת לאנשים שם לאיזה התפרצות יותר אלימה מהשגרה והביא באמת לדברים שקרו?"

אמבר: "לא. אני יודע, אני מבין למה אתה מתכוון. בשום פנים ואופן לא."

המחבר: "אני מבין שלא ראית את זה בקרבות אחרים, דברים כאלה."

השיב אמבר:

לא. ב... אתה יודע, לפעמים אתה נכנס לקרב ויש לך הרבה אבידות, אנשים נופלים לאיזה תחושה שהנה פה קרה עוול. צריך לנקום. לא הרגשתי כך...שמה לא...תראת, זו הייתה תקופה די קצרה שהייתי בגודד. לא. אני לא לא. לא יכול להגיד, בשום פנים ואופן, שהייתה, שהיה כאן איזה מעשה נקמנות, הליכה להחזיר את הכבוד הלאומי של משהו. לא. בשום אופן. לא. או שאני כבר לא זוכר. איך אתה אמרת? זה כבר הרבה שנים.

המחבר: "זאת אומרת לא מספר הקרבות ה... מהצד שלנו גרם ל...התנהגות הזו?"

אמר אמבר:

אני לא חושב...אני לא חושב...שהיו לנו הרבה קרבות שמה. לא. לא. אני לא חושב שהיה איזה מניע, שאני יודע, ששלחת כלבי טרף להשביע את רעבונם. לא. לא. לא היה שום דבר יוצא דופן בקרב הזה בכיבוש כפר שהיה מנותק, שהוא לא היה ממש על קו תחבורה, קצת רחוק מקו התחבורה, ש...הביא לקרב אכזרי. לא היה.

המחבר: "ואיד אתה בכול זאת מסביר את ה..."

השיב אמבר:

אני לא יודע. אני לא מסביר. הייתי נער צעיר אז. מה אתה רוצה ממני. אני לא מסביר. אמרתי לך. אולי היו אסטרטגיות שלא הבנתי בהן. אני לא... אני לא יודע. באמת שאני לא יודע. אני הייתי...

יש לציין, ששלמה אמבר, האיש המגדיר עצמו "צעיר", היה אז בן 25 שנה והיה מבוגר אז מרוב החיילים ששירתו איתו בחמש עד שבע שנים.

המחבר: "אבל מה שאתה רואית זה היה..."

אמבר: "הייתי צעיר... הייתי חדש בחברה הזאת. לא את..."

המחבר: "מה שאתה רואית זה היה משהו, שאתה יכול להגדיר אותו ככוללי, או כדבר שראית אותו על חבורה מסוימת?"

אמבר: "פה הייתי אומר ש... הייתי אומר שזה דבר יוצא זופן באופן מוחלט. חד-משמעית."

המחבר: "השאלה היא...כדי שאני פשוט...אהיה בטוח..."

אמר אז אמבר:

אנחנו המשכנו מלחמות. אנחנו היה לנו קרבות פנים אל פנים, כמעט עם כידונים...אבל לא היו לנו כידונים... לא. אני לא זוכר קרבות של הרג של הרג, של איזה נקמנות בקרבות, אנשים נהרגים בקרבות. אנשים שלי נהרגו בקרבות...

המחבר: "זאת אומרת הרג סתמי לאחר כיבוש, אחרי טנטורה, אתה לא זוכר שראית."

אמבר: "אני זוכר שערבים ברחו. זאת אומרת, אבל כבר לא הלכנו בצורה הזאת שלא נתנו מפלט לברוח."

המחבר: "זאת אומרת אתה רואה פה גם איזשהו אקט של אולי..."

אמבר: "ואו, זה כבר פרשנות."

המחבר: "משגה מסוים בזה ש..."

אמבר: "לא. לא היה להם לאן לברוח."

המחבר: "אז אני שואל..."

אמבר: "לא. לא היה להם."

שאל המחבר:

אמבר : "עד חוף הים."

המחבר : "כן הגעת לחוף הים?"

אמבר : "כן."

המחבר : "ובחוף הים לא ראית נשים וילדים?"

השיב אמבר :

אני פשוט לא זוכר. אני פשוט לא זוכר. התמונות שנחרתו, והן עדיין בזיכרון זה הגברים בבית קברות, בסביבות האלה. אני... אתה יודע מה, אני לא בטוח שזה בית קברות, גם לא שמתי לב לזה.

המחבר : "כי הרי ברור לגמרי, אה, אתה אומר... שכן הגעת גם לשפת הים. אולי הגעת לאחר מעשה?"

אמבר : "לאחר מעשה, וודאי."

המחבר : "זאת אומרת, ברגע שכבר אה..."

אמבר : "יתביט, אני לא הובלתי פלוגה למלחמה, אני לא הובלתי מחלקה למלחמה."

המחבר : "אז זהו, אז אני מבין שאתה הגעת מנני שהגעת לשפת הים."

אמבר : "כן, כן. באותו..."

המחבר : "אבל לא"

אמבר : "לא, לא. לא בתוקף תפקיד"

המחבר : "לא בלחט הפעולה."

אמבר : "נכון."

המחבר : "אז זהו. זה מסביר לי משהו. כי הרי ברור לגמרי, ש... ופה לפחות אפשר כן לציין את העניין החומאני, שלא הייתה פגיעה לא בילדים ולא בנשים."

אמבר : "אני... בשום פנים ואופן לא יכול לזכור... זאת אומרת לא זוכר ולא יכול לאשר ותופעה כזאת..."²⁶⁹

לאחר דיון קצר עם רעייתו אמר אמבר : "אני לא יכולתי לדחות אותך יותר!" ובשמיעה ראשונה של אמירה זאת התעוררה אצל המחבר מיד השאלה מדוע ניסה אמבר לדחות את פגישתו עם המחבר. אדם בן 74 שנים, בריא, שאינו עובד, אשר בכל זאת דחה, משך מספר שבועות את קביעת הפגישה עם המחבר. לאחר הדיון הקצר עם רעייתו התחדשה השיחה.

המחבר : "בזמן שהם היו בבית הקברות, אתה ראית איזושהי אבחנה בגיהנם, או הייתה פעולה מאד לא טלקטיבית, לקרא לזה ככה?"

²⁶⁹ ראה: שם

287

אמבר: "שמע, אני, אני ראיתי המון אנשים נהרגים בעולם. (הפסקה קלה בדיבור) ראיתי שמה אנשים מתים.

זהו."

המחבר: "זאת אומרת, לא הייתה..."

אמבר: "לא, אה..."

המחבר: "איזושהי אבחנה..."

אמבר: "לא אה..."

המחבר: "כי היה גם מי שגרס שהגיעו עם רשימות..."

השיב אמבר:

תביט, אני לא הייתי בגילי או שזה היה... ראיתי, אני זזתי הצידה וזה הכול. אתה נכנס לניואנסים

שאני לא יכול [הפסקה קלה בדיבור] מה אתה רוצה שאני אהיה יפה נשף, נפש, ואדבר שירה:

המחבר: "לא."

אמבר: "אז זהו."

המחבר: "בבולל לא."

אמבר: "עזוב אותי עם זה. די. גמרתי עם זה."

המחבר: "טאמר, מחוץ לבית הקברות, ברחובות, בין הבתים..."

אמבר: "אני לא טיילתי בכפר. לא חיפשתי בכפר. לא טיילתי בכפר."

המחבר: "אבל אתה, טאמר ראית ש..."

השיב אמבר:

לא. מישו מחברי נתן לי מתנה שהוא הביא מהכפר... זה היה שבר. יכול להיות שהסיבה שהוא נתן לי

אותה שזה היה שבר... זה מטנטורה... אני לא לקחתי שלל, אבל מישו נתן לי.

בהמשך שאל המחבר את אמבר על חיפוש נשק בטנטורה והוא השיב מיד שאינו יודע על כך כי זה

לא היה תפקידו. בהמשך התגלגלה השיחה, ביוזמתו של אמבר על הביזה בטנטורה ובכלל, ולאחר

מכן על הרשמים של אמבר מתקופתו הראשונה בגדוד 33 ושוב, לעניין השיחה העיקרי.

אמר אמבר:

...הייתי, הייתי במטה הגדוד. הגדוד מה... הבט, תשאל אותי בזו שמה? מישו נתן לי את זה. זה

כבר, זה ביזה. אני מניח שלקחו עד דברים. אנשים לוקחים מזכרות יש כאלה שהתפרנסו מזה ודאי.

לא פה. במלחמת השחרור זה היה עסק גדול. ביפו הערבים השאירו יותר דברים. כן. אבל אה... לומר שאני ראיתי! לא ראיתי. באמת, אתה תופס אותי במקום שזה בתחילת היותי חייל ומעורה בגדוד.

על כך העיר המתבר :

דרך אגב, אני לא צריך להגיד לך שדווקא התקופה הראשונה הזו, עובדה שהיא יושבת לך טוב טוב בעצמות, זה תקופה שבדרך כלל עושה רושם על הבן-אדם. ה"ראשית". אם היא טובה אז היא עושה רושם טוב להרבה שנים ואם היא פחות טובה היא עושה רושם פחות טוב אבל עובדה שזה...

אמבר : "...אבל את הרושם היא משאירה."

המתבר : "עובדה שזה חרות לך טוב טוב בעצמות."

אמבר : "אפילו מה שאני לא אומר..."

ושוב ניסה המתבר לקבל מאמבר את גרסתו לגבי מה שהתרחש בבית הקברות, עליו דיבר קודם לכן :

זה מה שאתה לא רוצה להגיד, איך אומרים? לא אני לך שתיקה כהודאה דמיה. אבל אה... אתה מבין, התחלת אתי עם התיאור הזה של תנאים ושם השארתי אותי. ונתת לי מין ואיך זיל גמור כזה. עכשיו, מכיוון שאני כן קיבלתי תיאורים החשוב הוא באמת לדעת אם פה מפריזים או שם מפריזים, ואני כבר לא מדבר על הכמות אלא גם על הצורה, איך שזה קרה. האם למשל ראית שמסדרים אותם בשורה? האם למשל ראית שהם חופרים? זה דברים ש...

מול השאלות הללו אמבר, למרות שלא התייחס באופן מפורט, הוא גם לא הכחיש שום דבר כמו במקרים מסוימים קודמים, כמו למשל עניין ההתייחסות אל הנשים והילדים, עליו ענה מיידית ובשלילה.

אמבר : "טוב, אבל אני, אני מנסה להסתובב סביב העניין. אני הבנתי... על זה אני בכלל לא מדבר. אני מדבר על תוצאה, מה שראיתי. איך ומה, עזוב אותי."

המתבר : "אם כי ראיתי"

אמבר : "הייתי שם."

המתבר : "טוב, אולי עוד נחזור לזה אחרי כן כי אני ארצה משחו עוד..."

אמבר : "אני, אני, אתה, אתה מחפש את הנושא הזה או את מלחמת השחרור?"

המתבר : "לא, אני מחפש את הכללי ואני רוצה להגיד לך..."

אמבר : "אתה נכנס אתי לזה..."

289

המחבר: "... שבתוך זה יש גם תופעות אנושיות שאני אה... קיבלתי..."

אמבר: "אני לא יכול להצביע על שום תופעה אנושית שלי, אישית, כמעורבות בעסק הזה."

בהמשך השיחה, שעסקה בנושאים שונים, שלא כולם עסקו בטנטורה, דובר גם על דברי

המרואיינים. המחבר: "...אני יוצא מנקודת הנחה שאתה לא אומר את הדברים מכיוון שאתה לא חושב אותם.

אתה לא אומר את הדברים מכיוון שאתה רוצה להסתיר אותם."

אמבר: "אני אומר אותם מכיוון שאני בגיל מבוגר, אני מודה שאני בגיל מבוגר, ואתה יושב..."

המחבר: "מתי הבן-אדם יזכר לדבר?"

אמבר: "ומעלה לי זיכרונות, אתה מעלה לי זיכרונות, אני לא עוסק יום-יום בטנטורה.כן."

המחבר: "בסדר גמור."

אמבר: "אבל אני הייתי רוצה שדלג על טנטורה. נמשיך הלאה." אמבר מצחקק באומרו דברים אלה.

שאל המחבר:

טוב, ומכלל הן אתה שומע לאו, ומכלל לאו אתה שומע הן. זה ברור לגמרי. טוב אז זהו אז אתה...

אתה משהו יכול עוד להניח לי לגבי קבורת החללים?

השיב אמבר:

לא. אני אחרי זה יצאתי מהכפר, חזרתי, אני אפילו לא יודע לאן חזרתי, כמה אנשים שהיו סביבי. אני

רק הייתי, אני רק באתי... הייתי יותר אורח...

המחבר: "מתי אתה עזבת את טנטורה, בערך?"

אמבר: "אני חושב אחר הצהריים..."

המחבר: "בשעות אחר הצהריים, ועדיין היחידה עוד נשארה קצת?"

אמבר: "כן. אני אפילו לא יודע. אני לא הייתי מפקד פלוגה אז"

המחבר: "ברור"

בשלב מסוים, כאשר עבר המחבר לזמן מה למבצע "שוטר" הוא העיר לאמבר כי בוודאי יותר קל

לו הדבר, חייך אמבר בהסכמה.

בהמשך נערכה עוד שיחה על טנטורה. המחבר שאל את אמבר מה הייתה הסיבה למתקפה על

טנטורה. בתשובה אמר אמבר:

290

אני זוכר אם מישהו הצהיר: אני מתאר לי שבקבוצת פקודות אמרו משהו, אני לא זוכר. אם תשאל אותי בדיעבד היום - מישהו היה צריך לנקות ולהשליט את השלטון היהודי על כול ה... רצועת החוף, לנקות את השטח מערבים.

המחבר: "זאת אומרת שאתה בעצם מתרשם או ממה שאתה יכול לזכור שזה היה בעצם חלק מאיזושהי מדיניות יותר כוללית?"
אמבר: "כן"

המחבר: "לא היה איזה משהו מאד ספציפי..." בהמשך בדק המחבר עם אמבר אם הוא מכיר או שמע על פרשת בגידת המקומיים בזירה הדרומית של טנטורה. אמבר השיב כי אינו מאשר ואינו מכחיש, כי לא שמע על כך קודם לכן, מאחר והוא הלך עם מטה הגדוד ושהדבר התרחש בימים הראשונים להיותו בגדוד. אמבר גם הוסיף כי מפקדת הגדוד הייתה באותם ימים רחוקה מן הפלוגות ולא שמעה יותר מדי יריות. לשאלה מתי הייתה השתלטות על הכפר ומתי נכנסה לתוכו מפקדת הגדוד השיב אמבר כי כשמפקדת הגדוד נכנסה לכפר הכול הי ה שקט לגמרי וכי כך הייתה אז הנורמה וכי ההשתלטות על הכפר הייתה בערך קרוב לשעה 10.00.

במהלך השיחה אמר אמבר: "זה כבר קרוב ל- 50 שנה!" ואחר-כך הוסיף: "כמה זמין סיפרתי לך בתוך כול המערכת הזו?"

המחבר: "קודם כול, מי אני שאני אקבע..."

אמבר: "לא... אתה יודע להצליב... יש לך, אני לא עדות ראשונה..."

המחבר: "...גם אם אתה לא עדות ראשונה..."

אמבר:

לא, אני אומר את זה מפני שאותה יודע, מניסיוני, בשחזור קרבות, אני ככה, לא בטוח, אולי... אני למשל, הגרסות של המיממים שלי... אוי, חברה, מאיפה אתם המצאתם את הסיפורים האלה? זה לא היה ולא נברא. ואני הייתי מפקד פלוגה שהייתי הולך עם הקיצונים...

השיחה התגלגלה עוד להרבה נושאים נוספים, כמו שהדבר קרה לאורך כול הראיון ובשלב מסוים היא חזרה לעסוק באירועי טנטורה.

המחבר:

כשקרה מה שקרה בבית הקברות, זה ברור שכבר בעצם כול הגדוד, כולל המפקדה של הגדוד כבר היו במקום. עכשיו, אתה זוכר איזשהו סדר גדל מכוחותינו, כמה אנשים נכחו בבית הקברות באותו

מעמד! אתה – ראית, הסתלקת. אבל היו אנשים שהם היו אורגאניים של הגדוד גם, כלומר, לא אנשים אה...
 אמבר : "היו. היו."

המחבר : "איזה סדר גודל אתה זוכר שהיו להם, אנשים שהיו שם? כי הרי כול הגברים של הכפר היו שם, מרוכזים, פחות או יותר!"

אמבר : "אני לא יודע. אני לא עשיתי מפקד."

המחבר : "לא, כול הגברים שנתפשו, ככול אופן היו שם."

אמבר : "היו"

המחבר : "אז היה גם צריך להיות איזשהו כוח שישגיח עליהם."

אמבר :

הייתה שמה, אני חושב שהייתה שמה פלוגה שלמה... באזור של פלוגה... אני חושב, זה לא... אלה מין פרטים שאתה לא יכול לדייק בהם... "בהמשך הדיון על הכוח שהיה בבית הקברות עוד אמר אמבר : "אני מניח שלא יתכן שטרו שם אנשים בלי שהמגיד יודע... מתוך הבנת המערכות הפוליטיות בתוך הצבא אני לא מקבל את האפשרות הזאת..."

באמירתו זו מאשר אמבר לא רק את העובדה שירו באנשים לאחר הכניעה, וזהו, כמוכן, העניין החמור שהתרחש בטנטורה, גם על פי עדותו של אמבר עצמו, אלא באמירה זו אמבר קובע בפסקנות, כי לא יתכן, לדעתו, שהדבר התרחש מבלי שהמגיד ידע על כך. בהמשך – הטביר אמבר שאינו יודע מי היה מפקד הפלוגה בבית הקברות, כיוון שהיה אז חדש בגדוד ולא הכיר אז את אנשי הגדוד. הוא הוסיף את הערכתו, שאין זה מתקבל על דעתו שמפקד הפלוגה היה בן-ציון, אותו הכיר כמפקד פלוגה ג', כאדם מוסרי, שנלחם עם אמבר באותו הגדוד בצבא הבריטי, אדם כהלכה. מהגדרות אלו ניתן להבין בקלות רבה מה דעתו של אמבר לגבי מפקדה של הפלוגה בבית הקברות, הגם שלא ידע לומר מי היה האיש. בהמשך, לאחר אזכור הכישלון בקרב בפאלוגיה הוסיף עוד אמבר ואמר דברים לגבי החטיבה עצמה:

אז שואלים אותי למה אני לא אוהב את החטיבה הזו, ואת הגדוד, לא, את הגדוד – אני מלא הערצה לאנשים, זה החומר הכי טוב שאני מכיר בארץ: בני ברק, רמת גן, ברוכוב, באמת... ואתה לא יכול, אתה לא יכול, אפילו שאלות סימפטיות במצבי... בינתיים גולת, למדת את התורה הצבאית יותר, הדרכות בתורה הצבאית, זה איננו היום בצה"ל. אבל זה היה. זה התחיל במחנה דורה ששם ישב דן,

כמפקד החזית...סביב זה לפעמים לא היה לך נעים להגיד שאתה בא מחטיבת "אלכסנדרוני"...אני חושב שהוא מילא את כול הפקודות, הוא לא יזם שום...²⁷⁰

הביקורת הזו של אמבר על מפקד החטיבה בסיום הראיון נאמרה כתוספת לדברים שהשמיע, חלקם במרומז וחלקם בגלוי במהלך הראיון עצמו, כאשר הוא מדגיש במיוחד את טיבם של האנשים והערכתו כלפיהם - לעומת יחסו הביקורתי המודגש כלפי מפקד החטיבה, שהיה גם מפקד החזית, דן אבן (בעבר: אפשטיין).

מוטקה עציוני (סטרולביץ)

רבים יחסית מבין חיילי "אלכסנדרוני" לשעבר, שרואיינו לעבודה זו, זכרו פרטים מסוימים מן הקרב ופרטים אחרים - לא זכרו. תמונת הקרב הכללית, לעומת זאת, הייתה ידועה לבודדים בלבד, והדבר היה נכון בעדויותיהם של חיילים וקצינים כאחד. דוגמה אופיינית לתיאור דלעיל - מוטקה עציוני (סטרולביץ), יליד רומניה, 1929, שעלה ארצה ב - 1943, שירת בצבא הקבע בתפקידים שונים והשתחרר בדרגת רב-סרן בשנת 1970.

עציוני, שהיה סמל מחלקה בפלוגה ב' בקרב על טנטורה, זכר שמפקד הפלוגה היה יעקב ברנר מכפר שמריהו ואת שם מפקד המחלקה לא זכר. יש להעיר לכך, שלפי כמה עדויות אחרות של לוחמי פלוגה ב' ואחרים מפקד פלוגה ב' היה נחמן קרני (קפלנסקי) והוא גם האיש החתום על דו"ח הקרב הרשמי של פלוגה ב' בארכיון צה"ל. על מה שזכר עציוני מן הקרב ומקלקו בו הוא סיפר:

תפקידנו, הפלוגה שלנו הייתה צריכה לכבוש את האזור של בית הספר...היינו צריכים לכבוש את הבניין ואת הבתים על ידו, זאת אומרת באזור הזה...יצאנו לעניין הזה של כיבוש בית הספר במבנה של שתי מחלקות קדימה ומחלקה אחורנית. אני הייתי במחלקה הצפונית יותר...זה היה בליה וכשהתקרבו לבנין של בית הספר מטווח קרוב קיבלנו אש חזקה מאד בעיקר מצלפים שהיו על הגג של הבניין. על ידי נהרג... המ"כ דוידוביץ', שהוא היה עם אחות הכיתות ועוד אחד; אני, פשוט, לא זוכר את שמו...היו לנו גם פצועים... אנחנו הסתערנו עם אש חזקה מאד, כולל מרגמות שהיו איתנו... כבשנו את בית הספר בהסתערות ואת הבתים ואת ה...אזור בית הספר ומילאנו את המשימה...זה היה כבר לקראת בוקר...היו לנו נפגעים, לערבים היו הרבה אבידות.

המתבר: "מה זה הרבה?"

ראה שם

עציוני : "אני זוכר שהיו למעלה מ- 20."

המחבר : "בגזרה שלכם!"

עציוני : "כן."

יש להעיר שמבין המרואיינים איתם נפגש המחבר, יהודים כערבים, עציוני הוא היחיד המציין מספר כה גבוה של נופלים מקומיים בזירת הקרב המזרחית בלבד של טנטורה. יש להזכיר כי שניים מן המרואיינים מתוך אנשי "אלכסנדרוני", דיברו על בין 20 ל- 30 מקומיים שנפלו בכפר טנטורה כולו. מפקד הגדוד בנץ פרידן, דיבר על בין 20 ל- 30 חללים מקומיים בטנטורה וטוביה הלר דיבר על כך שאינו זוכר שבקרבות נהרגו יותר מ- 20 - 25 איש מתושבי טנטורה. כמו כן, ברשותנו, כזכור, מסמך מארכיון צה"ל, דו"ח של קצין המודיעין אברהם, המדבר על כך כי לאויב נגרמו 20 אבידות לערך.

השיחה נמשכה :

המחבר : "עשיתם איתם משהו"

עציוני השיב :

אה... יכול להיות, אני לא זוכר ש...אני אישית לא טיפלתי בזה אבל יכול להיות שלקחו בשבי כמה. היו, נדמה לי שנפלו גם בשבי, אבל אני לא זוכר בדיוק, אני זוכר שראיתי גופות...

המחבר : "גופות איפה?"

עציוני : "ליד, ליד בית הספר."

המחבר : "כן. מה היה אחר-כך?"

השיב עציוני :

זהו. מה, מה היה, לא, לא היה משהו מיוחד, היו בטח סריקות בתוך הכפר...אני זוכר שאנחנו סרקנו חלק אבל בטח היו מ...תראה אנחנו בגזרה שלנו, היו גם עוד אה...

המחבר : "וכשעשיתם את הסריקה בגזרה שלכם, היו איזה שהן תוצאות? אתה זוכר ש..."

עציוני : "תראה, אני זוכר שראיתי גופות של ה... היו גופות מפוזרות בין הבתים וליד בית הספר..."

המחבר : "באזור הגזרה שלכם."

עציוני : "באזור הגזרה שלנו"

המחבר : "זאת אומרת כתוצאה מהקרב, מה..."

עציוני: "אחרי זה אנחנו הגענו לנקודה מסוימת..."

המחבר: "רגע, אבל כשאתם השתלטתם על בית הספר, אתם הגעתם למקום שהיה מרוקן מאנשים או היו חלק

שנשארו שם ונכנעו לכם?"

עציוני: "אה...היו כאלה ש... עד כמה שאני זוכר היו כאלה שנכנעו."

המחבר: "ומה קרה איתם אחרי כן?"

עציוני: "אני לא יודע."

המחבר: "לא, אבל ברגע שהם נכנעו לכם מה עשיתם איתם?"

עציוני:

תראה, לי, כשאני הגעתי, אנחנו הסתערנו אז אנ... לא, לא נכנעו, זאת אומרת אנחנו היינו במצב של

קרב, היו גופות, ולא היו כאלה שתפסנו אותם או משהו כזה.

המחבר: "אה... זאת אומרת כשאתם השתלטתם על בית הספר, על מבנה בית הספר, כבר לא היה בו אף אחד חיוני?"

עציוני: "לא, לא היו חיים."

המחבר: "זאת אומרת מי שנפל נפל שם ומי ש..."

עציוני: "אולי, ברחו הלאה. אבל נדמה לי ש...לפי מה...תראה, הלא שמעתי גם חברים שאמרו שהיו בתוך הכפר

שנכנעו, אבל לא יודע כמה..."

המחבר: "רגע, מה זאת אומרת שמעת, אתה, אני מביין אה..."

עציוני: "לא, לא ראיתי אותם..."

המחבר: "עוד היית שם במשך ה..."

עציוני: "כן, אבל אני לא...אבל לא ראיתי אותם לא... אני ראיתי רק את הגופות של אלה שהיו ליד בית הספר, ליד

הבתים ובתוך בית הספר."²⁷¹

עציוני, ככול שניסה המחבר לשאול אותו מה התרחש לאחר גמר כיבוש אזור בית הספר, לאורך

שעות היום בהן היה, כמו יתר חיילי גדוד 33 בשטח הכפר, זכר פחות ופחות דברים ופרטים וקשה

היה להתעלם מן התחושה שיתכן וישנם פרטים ונושאים מסוימים שהוא איננו רוצה לדבר עליהם

ולעסוק בהם. לפי דברי עציוני נשארה פלוגתו באזור בית הספר. מיד לאחר הקרב - חפורים

ב"הגנה היקפית" ולאחר מכן הייתה התארגנות שלאחר הקרב, בדיקת תחמושת, פצועים וכיוצא

באלה. לאורך כול השעות בהן שהה הגדוד בכפר, על פי עציוני, נותרה פלוגה ב' באזור בית הספר

ודבר זה נשמע תמוה במקצת, אם ניקח בחשבון שכיבוש בית הספר הסתיים סופית בין 06.00 ל -

²⁷¹ ראה: ראיון אישי של המחבר עם מוסקה עציוני (סטרולביץ') ב - 17.4.1997.

07.00 (ראוי להזכיר, כי היה גם מי שדיווח, כי כיבוש בית הספר הסתיים בשעה 105.00), והיציאה של הגדוד מטנטורה הייתה לקראת אחר הצהריים או אף הערב. עצינוני עמד בתוקף על כך שפלוגתו לא הייתה ולא "הסתובבה" בכפר, אם כי אמר שפלוגת האחרות עוד היו משימות של "ניקוי" עמדות אבל לגרסתו – פלוגתו הייתה אך ורק באזור בית הספר. הוא גם עמד על דעתו שלא ראה גם ממרחק את תושבי הכפר כולל ועיקר. הוא גם לא זכר שום דבר ממה שקרה לאחר מכן.

מעבר לכך אמר עצינוני כי לאחר הקרב העסיק אותו לא מעט גם דוידוביץ, חברו שנהרג. מספר פעמים ניסה המחבר לבדוק עם עצינוני האם שאל, שוחח או שמע משהו מחבריו על מה שהתרחש בטנטורה לאחר הקרב, אך לא זכר שום דבר מיוחד מכן, כי לדבריו זה היה קרב אחד מני רבים וכי מאז, בהיותו משך יותר מ- 20 שנה בשירות בצבא הקבע קרו לו דברים רבים ולכן לא יכול היה לזכור הכול...

המחבר, שראיין את עצינוני והקשיב שוב ושוב לקלטת הראיון לא הצליח להשתחרר מן הרושם שעצינוני, במהלך הראיון, לא סיפר למחבר את כול מה שהוא ידע אודות האירועים בטנטורה. עצינוני, כמו אחדים נוספים מן המרואיינים מבין אנשי "אלכסנדרוני", לא זכר במדויק את מספר ההרוגים של פלוגתו בקרב ואמר שבפלוגתו נהרג דוידוביץ וכי היו עוד כמה פצועים, שניים או שלושה, ואולי יותר. על פי הידוע לנו - בפלוגה ב' נהרגו בטנטורה ששה לוחמים.

אלכס ראובני

אלכס ראובני, יליד בולגריה, 1928, עלה ארצה ב- 1944, שירת בצה"ל בתפקידים שונים, עד 1974, כשהשתחרר בדרגת סגן-אלוף. ראובני, בעת הקרב בטנטורה כבר היה בתפקיד רב-סמל, ולכן בקרב עצמו לא השתתף. לטנטורה הוא נכנס בשעות לפני הצהריים וחלק מן הדברים ראה בעיניו וחלק שמע או קרא לאחר מכן. ראובני ידע בוודאות כי פלוגה א', שהייתה פלוגתו, היא זו שכבשה את כול הכפר מאחר שפלוגה ג', שהייתה מתוכננת לכבוש את החלק הדרומי התעכבה בחולות, מדרום לטנטורה ולא הגיעה אל תוך הכפר להשלמת משימתה. הוא גם ידע לספר, שבפלוגה ב', בשלב מסוים, על פי הוראה, הוחלף, תוך כדי הקרב, מפקד המחלקה הקדמית שלא תיפקד מסיבות כלשהן, בסמל המחלקה, וכי אז נכבש בית הספר. ראובני גם זכר, שנהרג לו חבר בקרב על בית הספר, אך לא זכר את שמו. הוא סיפר שמיד בכניסה לכפר, ממזרח לבית הספר, ראה גוויות ערבים מפוזרות, אחר לאחר מכן אמר שהוא חושב שהן נהרגו אחר-כך. כשנכנס לכפר, הוא ראה את טוביה הלר, שהיה בעבר מפקדו, שערך מעין מסדר לחבורה מקומית של גברים,

עליהם ערכו חיפוש, אספו נשק או כיוצא בזה. לדברי ראובני, נשים וילדים הוא לא ראה בכפר, או על כול פנים לא זכר שראה. לדברי ראובני, פלוגה א' מצאה המון גברים סגורים בתוך חצר. מפקד הפלוגה שאל מה לעשות איתם, ובנץ, המגייד, הורה להעמיד מעליהם שומרים עם מקלעים ולשמור עליהם.

לדברי ראובני, מאחר ולא היה בקרב עצמו, הוא לא יכול היה לומר מה בדיוק קרה עם המקומיים. לדבריו היו בטנטורה על פי הספר כמה יוגוסלבים, כמה שוטרים ערביים ולפיכך הוא לא זכר אם היו אבידות וכן לא זכר ראובני אם היו אבידות למקומיים. הוא זכר כי בבית הזכוכית היה קרב מקרוב, אך גם במקרה זה לא זכר אם היו שם אבידות. לדברי ראובני, באופן יחסי מוקדם, היו חילופי הכוחות אחר הצהריים.

ראובני סיפר גם שבשלב מסוים הוא הלך הצידה לעשות את צרכיו. על כך הוא סיפר למחבר:

בעבור כמה דקות יצא משמה אחד שחיסלו אותו...לא בתוך הכפר, מחוץ לכפר... עשו בו שפטים, אבל מילא, לא ניגע בזה, גמרו אותו ציק-ציק...

המחבר: "למה עשו בו שפטים, הוא עשה משהו מיוחד?"

ראובני: "לא, לא... ותשמע, זה היה כעס, תראה, במלחמות האלה, חיסלו אותו עד הסוף"²⁷²

לאחר מכן, בהמשך השיחה, נוצרה אצל המחבר תחושה מסוימת, שגברה עם הזמן, כי ראובני אינו מדבר בחופשיות על הכול ומגביל את עצמו מבחינת המידע שהוא מרשה לעצמו לספר, במיוחד כאשר עסקה השליחה בחיסולים, בהם עמד ראובני על כך שאינו יודע דבר על כך, אך לא פסל אפשרות שדבר כזה התרחש, על אף שהוא לא שמע על כך. ברגע מסוים לא התאפק ראובני ואף שאל, כביכול, במעין חצי חיוך, אם המחבר מקליט את השיחה. ראובני נשאל אז על ידי

המחבר: "אנשים אחרים שנתפסו, בכול מיני מקומות אה..."

ראובני: "אני לא יודע."

המחבר: "אספו אותם לאיזשהו מקום, עשו איתם משהו, מה..."

ראובני: "אני יודע ש..."

המחבר: "אני מבין שחיסלו שמה בעצם כמעט את כול מי שזו, כדי גם לא להתעסק איתם יותר מדי, השאלה..."

ראובני השיב:

²⁷² ראה: ראיתן אישי שערך המחבר עם אלכס ראובני ב- 17.4.1997.

297

לא, זה אני לא, לא יכול לומר לך, אני לא יודע כי יכול להיות שעשו דברים כאלה לפני שאני נכנסתי וקצת הפילו [המילה לא נשמעת לגמרי ברורה] כוחות, אבל אני לא... זה אני לא יכול לומר לך, לא, לא, אני גם לא שמעתי דבר כזה, שחיסלו.

המחבר: ".... השאלה, בכול זאת, נשארה איזושהי מטה של אנשים בכפר. גם גברים, גם נשים וילדים."
 ראובני: "השאלה אם הגדוד שלנו טיפל בהם, אני לא בטוח שהגדוד שלנו טיפל בהם...עד כמה שאני יודע..."
 המחבר: "זאת אומרת יכול להיות שבעצם אה..."
 ראובני: "יכול להיות שהכוחות שבאו לקחת אותם... זה מה שהיה קורה תמיד תשמע..."
 המחבר: "אתה זוכר, אתה זוכר את הפינוי שלכם למשלי"
 ראובני: "אני זוכר ש..."
 המחבר: "מתי התפניתם משם?"
 ראובני: "באמצע היום זה בטוח, לא בחשיכה ולא בזה, האור מלא. זה אני זוכר בטוח."
 המחבר: "וכשאתם יצאתם משם, איפה היו המקומיים?"
 ענה ראובני:

לא יודע, כי אני, אני מה, אני לרוב בכפר לא הייתי, רק בחוף. מה שראיתי מבחוץ, רק בחלק המזרחי, ראיתי פעם איזה קבוצה של טוביה, למה אני זוכר, זה אתה מקליט אותי?

המחבר: "אה...זה עדיין מסתובב, למה זה מה ראיתי?"
 ראובני: "לטוביה היה אופנוע..."
 המחבר: "במלחמה?"
 ראובני: "לא, בבית היה לו אופנוע, אבל בזמן המלחמה. הוא באיזה מקום מצא איזה חמש לירות אז הוא אמר אוה, אני מתקן את האופנוע..."
 המחבר: "אה, אוה, אז בעניין השלל אתה אומר..."
 בשיחה שלאחר מכן הבהיר ראובני שבדרך כלל חיילים לא לקחו שלל במלחמה ההיא. וכמו כן, שבמהלך אותן השעות הוא לא הגיע עד בית הזכוכית, עד שפת היס, או למקום אחר בתוך הכפר. הוא אמר רק שבשלב מסוים הוא נכנס לתוך הכפר עם האוכל, באמצעות טנדר בריטי, פתוח מלמעלה: "הבאתי או נשק או תחמושת או אוכל או משהו כזה וזהו, באיזה מקום וזהו, יותר אני לא זוכר. בתוך הכפר בפנים לא הסתובבתי..."

לאחר מכן, כשביקש המחבר לעבור לדבר על מבצע "שוטר" השמייע ראובני אנוחה כבדה, כמי שנגולה אבן כבדה מעל לבו.

משה מנהיים

משה מנהיים, יליד צ'כיה, 1926, עלה ארצה ב- 1939 במסגרת "עליה ב'" (עליית מעפילים שהייתה "בלתי חוקית" בעיני הבריטים, שליטי הארץ אז), השתתף בפעולה בטנטורה כסגן מפקד מחלקה, סגנו של אמציה עמרמי, וכאשר נפצע אמציה במהלך הקרב, קיבל משה את הפיקוד על המחלקה.

מנהיים דיבר על כך שבנתונים שנמסרו לחיילים לפני הקרב נאמר כי ישנם זרים בטנטורה, יוגוסלבים.

לפי מנהיים הקרב בין פלוגתו לבין מגיני טנטורה החל רק משהאיר היום, בבוקר ה - 23 במאי, 1948. כוח הפלוגה עצר את התקדמותו בגין ירי של צלפים שממנו נפצע אמציה עמרמי. קשה היה ללחום נגד המקומיים, שהיו ביתרון גדול בגין היותם ממוקמים גבוה יותר מן הפלוגה, שהתקדמה כלפיהם בתוך דיונת החול שמדרום לטנטורה.

לדברי מנהיים שלושה פצועים היו לכוח שתקף מצד דרום. לשאלה אודות פגיעות באנשי מחלקות אחרות הסביר מנהיים שאינו רוצה לומר דבר לא בדוק ואמר שהיו גם הרוגים, לא ממחלקתו כי אם בקרב כולו. הוא אמר שכשפלוגתו נכנסה לכפר והתחברה לשאר הכוח, זה קרה אחרי שהכפר כבר היה כבוש על ידי הפלוגות האחרות. הוא גם דיבר על כך שהיו גם הרוגים. הוא דיבר גם על אנשי טנטורה, שנמלטו אל כיוון כפרי ה"משולש הקטן", ואז נזכר גם בפרשת רציחתם של חיילי "אלכסנדרוני" שנסעו בגייפ להביא אוכל ואספקה. על פי מנהיים נכנס גייפ לטנטורה, היו עליו ארבעה אנשים. בבואו למנות את מי שהיה בגייפ זכר את שמו של בנימין פיש, טריוואקס ובעל-קורא בלבד, אך מן המרואיינים האחרים שדיברו על מקרה הגייפ ידוע לנו בוודאות גבוהה שבגייפ נסעו, כנראה, לא יותר מאשר שניים והם היו טריוואקס ושפירא. בנימין פיש היה, לפי אחרים, המ"כ הצעיר שנהרג בקרב של פלוגה א' או ג', ודני בעל-קורא היה, כנראה, אחד מחללי פלוגה ב'. לשאלה האם היו הרוגים בפלוגתו השיב מנהיים שלא, הגם שעל פי הידוע לנו מפלוגה ג' נהרגו ארבעה או חמישה.

מנהיים לא זכר בוודאות מתי, אך אמר, שכאשר נתקבלה באלחוט הידיעה כי פסקה האש - היה
הוא "הישראלי הראשון ששחה בים של טנטורה המשוחזרת".²⁷³

כשנשאל מנהיים מה הוא זוכר מרגע שהתחברה פלוגתו ליתר הגדוד בתוך טנטורה - לא זכר שום
דבר מיוחד שהתרחש במקום, ועל כך חזר פעמים אחדות. לאחר משפט או שניים דיבר על פינוי מן
הכפר בשעות אחר הצהריים. לאחר מכן דיבר על התקרית עם הגייפ ועל כך שהחלו חיפושים אחר
מקומות נוספים, בהם היו עדיין מקומיים נוספים. מנהיים אמר שהגבילו את תנועת האנשים
במקום עד שהוכרו שהשטח נקי אך מעבר לזה -- לא זכר. המחבר ניסה עוד לשאול: "מה לגבי טיפול
במקומיים!

מנהיים: "אה... שום דבר במיוחד"

המחבר: "ומה..."

מנהיים: "אני יודע רק דבר אחד ש... שאמרנו שאם אה...אם הם ינוסו אז לא, לא לעכב אותם, לתת להם... לתת
להם לברוח."

המחבר: "כשאתם נכנסתם, איזה גודל אה...של ... איזה כמות של אנשים אתם פגשתם?"

מנהיים השיב:

תראה, אל תשכח, נכנסנו אחרונים. אנחנו התנהלנו לאורך החוף. לא יכולנו להיכנס לכפר עד שלא
קיבלנו הודעה ש...שאנחנו יכולים להתקדם, כי למעשה בצד ההוא, בצד שנכנסים שולטים שליטה
בעיר. בכלל מה שראינו שם, המקומיים היו חלק פעיל מאד...

המחבר: "מה זאת אומרת?"

השיב מנהיים:

מקומיים, כולם היו עם נשק, כולם ירו, הצלפים היו כולם מהמקומיים. רק ה... מה שאמרו לנו מראש
וזה התאמת אחר-כך שהיו גם קצינים, מפקדים מיוגוסלביה, יוגוסלבים.

המחבר: "אתה מתכוון ל'בושנאקים', לבוסנים"

ענה מנהיים:

פרייגסטעמיר [ביידיש: אתה שואל אותי], אמרו לנו יוגוסלבים, לא יודע בוסנים, בטח מוסלמים,
אבל זה לא רק מקרה יחיד, קרוב אצלכם גם כן נפגשו בהם...בקסון...

²⁷¹ ראה: ראיון אישי של המחבר עם משה מנהיים, ב - 31.3.1997.

300

המחבר: "פזיזת, כשנתקלתם במקומיים, אך הם נראו, מה...מה נעשה איתם, מה עשיתם איתם, מה...איך הייתה ההתנהגות שלהם?"
השיב מנהיים:

אנחנו, אני אגיד לך מה, אנחנו לא נתקלנו ב...כשאנחנו התקדמנו, תראה, עצרנו הרבה זמן בגלל ה...בגלל הצליפות, בגלל ה...צלפים שם...אז ההתקדמות שלנו הייתה איטית מאד, עקב כבד אגודל, כול פעם כששומעים שירים אז... כך שכשאנחנו באנו שמה, הם התחלקו כבר, לא, לא מצאנו פלוגות, או משהו כזה בולט...

המחבר: "איפה הם היו אבל! אני מבין שריכזו אותם בטח לאן שהוא..."

מנהיים: "ללא ספק. אין ספק. אנחנו היינו ממש כבד, עד שהתקבצו כול הפלוגה, והתפקדות ואוכל ו... לא נו..."

המחבר: "אתה בעצם אומר שבמשך כול השעות שהייתם שם לא פגשתם באוכלוסיה המקומית?"

מנהיים: "לא. טוב, פגשנו באלה שירו בנו, ולא ראינו את ה...כן, היינו מחוץ לבתים..."

המחבר: "בתוך אה...כבר שתיים, בתוך כנועים..."

מנהיים: "לא, לא ראינו אותם..."

המחבר: "בתוך אנשים שכבר נכנעו..."

מנהיים השיב:

לא, אני לא ראיתי אותם. כשאנחנו באנו לשמה לא הגענו כי... כי כבד, הרי זה, היו שלוש פלוגות, ומה ש...פלוגה ב' או א'...א' פרצה כבד הצפוני, אנחנו באנו אחרי ש...הייתה הפסקת אש, כמו שאומרים.

המחבר: "כן אבל אחרי הפסקת האש הזו, מה...מה, בכל זאת כן היה?"

מנהיים: "כלום. אני לא זוכר שום... שום אירוע מיוחד גדודי והפלוגה הלכה למשימה שלה וחכינו שיצאו אותנו משמה."

לאחר מכן העביר מנהיים את השיחה למחוזות אחרים של קרבות חטיבת "אלכסנדרוני", כדי להסביר על פעולת מעטים מול רבים. בשלב מסוים החזיר המחבר את השיחה לנושא הקרב על טנטורה.

שאל המחבר:

כן, אם כי פה אני מבין שבמקרה של טנטורה זה לא ממש כך שעשיתם פעולה של פלוגה נגד גודד אלא פה היו, פה היה דווקא גודד נגד כפר, משהו כזה.

מנהיים : "תראה הרי אני לא ראיתי אותם במרכז, כן, אני הרי באתי מחלקה מול... מול גזרה"
 המחבר : "אני מבין שאין לך הערכת, חוץ מאשר הצלפים, אתה יכול להגיד אם עמדו מולכם 50, 100 או 300 או
 110"
 מנהיים השיב :

לא, אני יכול להגיד לך שכשאנחנו התקדמנו, עקב בצד אגודל מחוץ לצלפים אנחנו, הכוח ש... אנשים
 שראינו ובמרחקים, במרחק מאיתנו, היו מפוזרים בטח איזה 30 או 40 איש. היה להם יתרון שכול
 מעם שהצלפים ירו אנחנו לא יכולנו להתקדם והם תמיד יכלו באיזה שקט לקום ולקפוץ ולרוץ ולברוח.
 קשה מאד, אתה נמצא על שפת ים, אין לך מחסה...

המחבר : "אתם נכנסתם לשעות האורז"

מנהיים : "כן."

המחבר : "...אני מבין שאתם לא הגעתם איתם לאיזשהו מפגש של פנים אל פנים תוך כדי הקרב. מה היה המרחק
 הקרוב ביותר שהייתם אליהם, תוך כדי הירי? בערך."
 מנהיים : "300, 200 מטר."

המחבר : "בזמן הלחימה. ואחרי כן כשנכנסתם לכפר, בעצם, עם מקומיים מגע לא קיימתם בכלל?"
 מנהיים : "לא היה לנו, לקבוצה שלי."

המחבר : "ומה אתה יודע על מה שעשו המחלקות או הפלוגות האחרות?"

מנהיים : (מילותיו הראשונות נבלעות ובלתי מובנות) "לא שמענו שום דבר מיוחד"

מנהיים חזר ואמר, פעמים רבות כי הוא לא יודע ואף לא שמע דבר כלשהו על מה שהתרחש
 בטנטורה לאחר כיבוש הכפר, לא ביום הכיבוש ואף לא לאחריו, עד כדי כך שייחס את אי ידיעתו
 לכך שיצא, מיד לאחר קרב טנטורה לקורס קצינים, אך במהלך השיחה הוברר שהוא, בכל זאת
 היה, עדיין, בקרב של קקון, שהתקיים שבע ימים לאחר מכן.
 המחבר הציג למנהיים שאלה בעניין מפגש לסיכום או תחקיר הקרב :

בתור סגן מפקד המחלקה אני מבין שאחרי שקיבלת את הפיקוד על המחלקה בעצם היית, עד להודעה
 חדשה המ"מ, אתה השתתפת באיזשהו מפגש של סיכום של הפעולה הזאת, היה איזה משוה שבא
 לסכם, ותחקיר אחרי הקרב, משוה כזה:

מנהיים : "לא יכול להגיד לך. אה... אגיד לך למה, אני מיד אחרי טנטורה הלכתי לקורס קצינים."

המחבר: "כמה זמן אחרי טנטורה?"

מנהיים: "עובדה שלא הייתי באגזום ועין עיזאל. לא הייתי בקרב."

המחבר: "זה חודשיים?"

מנהיים: "בסדר, זה זה..."

המחבר: "בקקון הרלי כן היית?"

מנהיים: "בקקון הייתי, לפני ואחרי..."

המחבר: "וזה שבוע אחרי טנטורה?"

מנהיים: "כן. זה..."

למחבר: "בוא נגיד, בין טנטורה לקקון, עבר שבע ימים, היה איזשהו אקט של סיכום, של תזקיר, של משהו של

ה..."

מנהיים: "אני רק יודע על דבר אחד שעשינו, רק אימונים."

המחבר: "אימונים..."

מנהיים: "אימונים לקראת..."

המחבר: "זאת אומרת לא היה איזשהו סיכום..."

מנהיים: "אימונים קשים, אימונים מפרכים, אמרתי לך [מלים לא ברורות] צפו לקרב..."

המחבר: "לקראת קקון."

מנהיים: "כן"²⁴

על פי מנהיים, שסיים את קרב טנטורה כמפקד מחלקה, לא התרחש, לאחר קרב טנטורה אירוע סיכום כלשהו, לפחות לא במסגרת של מפקדי המחלקות איתם הוא נמנה בסיום הקרב. יתכן שהתקיים אירוע כזה למסגרת מצומצמת יותר, שכללה רק את מפקד הגזוד ומפקדי הפלוגות, בהתאם לעדותו של המג"ד פרידן שדיבר על ישיבת סיכום והפקת לקחים שנערכה לאחר קרב טנטורה, כפי שנערכה, לדבריו לאחר כול קרב וקרב, אך עדות ממשית לכך, כמו מסמך סיכום כתוב, עם לקחים, מסקנות וכו, אין בידינו.

שאל המחבר:

בכול זאת, כשנפגשת עם אנשים אחרים ו... או באותן שעות שהייתם עם בשטח טנטורה, או לאחר

מכן, מה, מה שמעת מהאנשים שהם חוו, איזה חוויות מיוחדות, משהו קרה, משהו לא קרה, איזה ...

מנהיים: "חוץ מהמקרה הזה של הניפ ש..."

ראה: שם

המחבר: "מה, מה למשל אתה זוכר, מה הייתה התגובה על המקרה של הנייפ?"
השיב מנהיים:

אמרתי לך קודם שהתגובה הייתה שנתנו אישור מוחלט להיכנס לטנטורה, ברכב וברגל וצריכים ל...לפתוח עוד פעם את כול האזור לראות אם לא נשאר 'קיני' התנגדות, אבל חוץ מזה...[הפסקה ארוכה] יחסית לקרבות כמו קקון וכפר-סבא הערבית, בשבילנו זה ה... לא היה, לא הגענו למצב של קרב פנים אל פנים...

לקראת סיום השיחה ניסה המחבר לבדוק עם מנהיים מה תהיה תגובתו על שאלה ישירה בעניין הרג גדול של אישיו. הנייפ הגיב בהכחשה רבתי של העניין כולו ואמר כי שמע את הדברים לראשונה.

המחבר: "ובכול זאת, ידוע שהיה שם הרג גדול. אז איך אתה מסביר את זה?"
מנהיים השיב מיד:

היה הרג גדול של מה? של מקומיים? טעות. הם, הם, הפלוגות, שתי הפלוגות שנכנסו פרונטאלית, לא כמו אנחנו שבאנו על חוף הים, הם נכנסו, ישר נכנסו לכפר, מרכז הכפר, וידענו שהם מונהגים על ידי קצינים ו [מילה לא ברורה] בעלי מקצוע, אותם המולדבים או יוגוסלבים, איך שתמצא, בהחנה שלהם, וידעו שהם אה... שמוכנים, והם התנגדו, הם לחמו, הם לא, הם לא איזה 'פראירים', ככה סתם כפריים ש...שפה ושם ירו. היו מאורגנים.

שאל המחבר:

כן אבל אה... בוא נניח אנחנו גם ידענים על אה... זה שלא כול אלה שנהרגו שם בכפר נהרגו דווקא בקרב. היו שם כול מיני תופעות של אחרי הקרב. שאלה איך זה קרה, למה זה קרה, מי, מה, מו,

מנהיים: "אתה הראשון שמספר לי דבר כזה. לא שמעתי דבר כזה."

המחבר: "טוב, זה לא יכול להיות סוד. זה לא..."

מנהיים: "...זה סוד. אני לא מדבר על סודות. אני מדבר שאני לא יודע. לא שמעתי דבר כזה."

המחבר: "ואתה עוד היית מס-מס, אז איכשהו משהו היה צריך אה..."

מנהיים: